

2021 РІК В КУЛЬТУРІ: ПІДСУМКОВИЙ ОГЛЯД

(оглядова довідка за матеріалами преси та інтернету за 2021–2022 рр.)

Попри тривалу коронавірусну пандемію та інші виклики сучасності культура поступово адаптується до нової реальності. Приміром, 2021 року ми побачили бум цифровізації культурних проєктів, цікаві інтерактивні прийоми та збільшення цифрового контенту загалом. Істотно підвищився рівень проведення концертів, фестивалів та інших мистецьких подій в режимі онлайн або в гібридному форматі, водночас музеї і куратори активно працювали над створенням віртуальних експозицій та виставок. Таким чином, застосування новітніх технологій дозволило мистецтву вийти за межі фізичних просторів і стати доступнішим широкому загалу завдяки онлайн-доступу до перегляду публічних заходів у будь-якому місці та у будь-який зручний час.

З іншого боку, це був рік випробування на міцність для людей та інституцій, правил гри та переконань, рік продовження глибоких розмов і рефлексій, час переходу публічних дискусій на наступні рівні й пошуку нових моделей ефективної взаємодії в умовах проросійської дезінформації, яка, до речі, цього року була масовою, високоефективною та скоординованою.

«Незважаючи на карантинні обмеження, збитки, інформаційні атаки з боку Росії – ми у МКІП реалізували чимало із запланованого. Це запуск проєктів, які чекали свого часу довго й аналоги яких успішно працюють за кордоном, а також програми, що є першими в історії незалежної України. Деякі з них давалися вкрай важко, але результати кажуть самі за себе», – повідомив міністр культури та інформаційної політики України **Олександр Ткаченко**, підбиваючи підсумки роботи відомства. Серед головних звершень року, що минув, очільник МКІП зазначив наступне.

Захист культурної спадщини та старт програми «Велика реставрація». Це перша програма в Україні, яка передбачає комплексний підхід до відновлення пам'яток культури. Цього року вона охопила 57 об'єктів. І це – абсолютний рекорд за всі роки незалежної України.

Безбар'ерна культура. МКІП підтримала запущену дружиною президента України Оленою Зеленською ініціативу щодо безбар'єрності в культурі. Зокрема, розпочато роботу в напрямі розширення програми інклюзивного мистецтва та збільшення кількості доступних культурних об'єктів – як інфраструктурно, так і завдяки аудіюгідам, зокрема програму інклюзивного мистецтва вже втілено в музеї Пінзеля у Львові.

Інформаційна безпека та медіаграмотність. Створено Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки (ЦСКІБ), покликаний реагувати на фейки та виявляти маніпуляції, і проєкт «Фільтр», націлений на просвіту населення в контексті медіаграмотності.

Культура як спосіб об'єднати суспільство. Україну було обрано членом Комітету із захисту культурної спадщини у випадку збройного конфлікту. Також за рішенням Апеляційного суду Амстердама скіфське золото має повернутися в Україну. В межах програми ЮНЕСКО «Шедеври усної і нематеріальної культурної спадщини» традиційний кримськотатарський орнамент «Орьнек» внесено у список нематеріальної культурної спадщини людства.

Цифровізація. Завершено оцифрування всіх пам'яток нерухомої культурної спадщини: понад 100 тисяч об'єктів по Україні. Національний реєстр пам'яток, що створюється, не дозволить забудовникам знищувати історичні будівлі та ареали.

Культура в регіони. Запущено пілотний проєкт «Центри культурних послуг як інструмент згуртованості громади» в 7 областях. Це дозволить напрацювати змістовні організаційні, технічні, фінансові рекомендації для створення центрів культурних послуг по всій країні – відкритих публічних просторів для згуртування та об'єднання жителів громад. А ще розроблено мінімальні стандарти культурних послуг та внесено зміни до Закону України «Про культуру».

Промоція внутрішнього туризму та ефективна робота програми «Мандруй Україною». З'явилися нові туристичні маршрути, створено зручний сайт з об'єктами, які варто відвідати. До речі, торік Україну відвідало в 10 разів більше туристів з Перської затоки, ніж раніше.

Популяризація книги й читання. Презентовано Стратегію з промоції читання на 2021–2025 роки, яка спрямована на комплексну трансформацію сфери й збільшення попиту на книги в Україні. Серед її основних завдань: підвищення статусу книгочитання серед українців і надання комфортних умов видавництвам.

Доєдналися до програми «Креативна Європа». Участь у ній дозволить промотувати нашу автентіку й підвищити привабливість України як центру кінематографії. Промоція України як локації для фільмування – вкрай важлива для сфери кіно.

Сфера кіно. За державної підтримки в прокат вийшло 79 українських фільмів, а бюджет на 2022-й сягнув свого історичного максимуму: майже 1,7 млрд грн.

Розвиток креативних індустрій. Прийнято концепцію розвитку народних художніх промислів, спрямовану на збереження та популяризацію аутентичних технік як відображення української історії. Підтримка майстрів теж є однією з цілей міністерства.

Підтримка. В межах державної програми вакциновані українці почали активно використовувати тисячу гривень на придбання книжок, відвідування театрів, кіно й отримання інших культурних послуг [1; 2; 3; 4].

Заступники міністра культури та інформаційної політики своєю чергою поділилися подробицями зробленого за 2021 рік й розкрили деталі роботи щодо закріплених за ними в міністерстві напрямів діяльності.

Ростислав Карандєєв, перший заступник міністра культури та інформаційної політики України. Серед здобутків роботи МКІП у 2021 році – схвалення *Концепції Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку й функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року*. Також МКІП запустило Національну платформу з вивчення української мови. В контексті розвитку україномовного сегмента Вікіпедії проведено Вікі-форум і «Тиждень української мови у Вікіпедії».

У сфері міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав національних меншин – схвалено *Стратегію сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року*.

Підготовлено та проведено заходи з відзначення важливих урочистих та пам'ятних подій: 30-та річниця Незалежності України, 35-ті роковини Чорнобильської катастрофи, 80-ті роковини трагедії Бабиного Яру, 150-річчя з Дня народження Василя Стефаника, 150-річчя Лесі Українки – мистецький проєкт «Леся Українка: 150 імен», 70-річчя з Дня народження Назарія Яремчука, 80-річчя з Дня народження Богдана Ступки – міжнародний мистецький фестиваль «Код Ступки».

Засновано нову державну нагороду – *Державну премію України імені Мирослава Скорика*, покликану сприяти популяризації творчості українських музикантів, композиторів і виконавців у сферах академічної, фольклорної, популярної музики.

Започатковано довгостроковий проєкт «*Оцифрування нотної спадщини українських композиторів ХХ–ХХІ століть*», який включає створення інтегрованого ресурсу з нотними матеріалами та єдиної точки доступу до нотної бібліотеки.

В грудні 2021-го розпочато активні *протиаварійні роботи в будівлі Костелу Св. Миколая* – пам'ятки архітектури національного значення, яка постраждала внаслідок пожежі. Оцінювальна вартість ліквідаційних заходів складає 19,5 млн грн. Це благодійні кошти, зібрані представниками бізнесу та приватними особами. Наразі при МКІП діє робоча група з питань громадського контролю за ходом виконання аварійно-відновлювальних робіт.

У сфері мистецької освіти реалізовано II етап проєкту «*Мистецька освіта без обмежень*», спрямованого на підготовку мистецьких шкіл і коледжів до роботи зі здобувачами мистецької освіти з особливими освітніми потребами, зокрема з інвалідністю.

Затверджено *стандарту фахової передвищої освіти за спеціальностями галузі знань «Культура і мистецтво»*, які базуються на сучасних досягненнях європейської мистецько-освітньої сфери й реалізуватимуться фаховими мистецькими коледжами. До того ж, МКІП долучилося до розроблення стандартів

професій «викладач мистецької школи (за видами навчальних дисциплін)», у співпраці з робочими групами, створеними при Державному агентстві України з питань мистецтв та мистецької освіти. Це матиме позитивний вплив на якість кадрового забезпечення мистецьких шкіл і ліцеїв, а відтак – підвищить якість початкової та профільної мистецької освіти [5].

Лариса Петасюк, заступник міністра культури та інформаційної політики України, відповідає за напрями креативних індустрій, розвитку читання та бібліотек, а також кіно. За її словами, 2021 рік вже вкотре випробував галузь культури на міцність, але приніс і позитивні новини.

По-перше, відбулося оновлення економічної моделі народних художніх промислів як сектору креативних індустрій. Це стало можливим завдяки затвердженню *Концепції Державної цільової програми розвитку народних художніх промислів на 2022–2025 роки*. Слід також зазначити, що проведений у серпні фестиваль «Український бренд. Етніка» привернув увагу багатьох медіа та зіркових амбасадорів, які вдалися до масштабної інформаційної кампанії з популяризації промислів. Саме такий актуальний підхід МКІП буде впроваджувати й надалі.

По-друге, парламент прийняв за основу зміни до Закону України «Про бібліотеки та бібліотечну справу». Документ створює законодавче підґрунтя для реформування бібліотечної справи з урахуванням кращого світового досвіду та вимог сучасного українського суспільства. Також, 2021 року за програмою Українського інституту книги 617 бібліотек України поповнили фонди на понад 330 тисяч примірників книг на суму майже 50 мільйонів гривень.

По-третє, це *динамічний розвиток українського кінематографа*. Торік за державної підтримки в прокат вийшло 79 стрічок, а кіновиробники та організатори кінофестивалів поряд із субтитруванням почали застосовувати практику тифлокоментування фільмів для незрячих глядачів.

Важливо згадати й про запуск *Ради з креативної економіки* при Кабінеті Міністрів України, яка координуватиме міжсекторну політику в царині креативних індустрій і має на меті забезпечити прямий діалог між владою та бізнесом. Уже зараз діють робочі групи за напрямами моди, концертної індустрії, народних художніх промислів, які напрацьовують пропозиції для стимулювання секторів на державному рівні.

Посилився аналітичний напрям. Спільно з Київською школою економіки МКІП провело кілька ґрунтовних досліджень у сфері креативних індустрій – їхній вплив на економіку, податкові надходження тощо. Це вже дає змогу бачити динаміку сфери та формувати культурну політику, засновану на доказах.

За підтримки Британської Ради в Україні та у співпраці з Центром економічного відновлення міністерство розпочало *дослідження освітніх потреб у сфері креативного підприємництва*. Головне завдання – розробка практичних рекомендацій для розвитку бізнес-орієнтованих навичок в освітній системі креативних індустрій в Україні.

Державна програма «ЄПідтримка» – безперечний успіх року, зокрема в контексті адресної підтримки креативного бізнесу, який чи не найбільше постраждав від карантину [6].

Анастасія Бондар, заступник міністра з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації. Найбільший здобуток 2021 року – робота над створенням єдиного електронного реєстру нерухомої культурної спадщини. Наразі в його базі налічується майже 120 тисяч об'єктів. Надалі реєстр стане доступним для взаємодії з системами E-construction, Держгеокадастром та іншими держреєстрами, що дозволить будівельникам оперативно отримувати дозвільні документи, правоохоронцям своєчасно реагувати на порушення, а громадськості – контролювати процеси. Іншими словами, реєстр дасть можливість врегулювати процес збереження пам'яток [7].

Тарас Шевченко, заступник міністра культури та інформаційної політики України, опікується сферою медіа та масової комунікації. Досягненням року він вважає затвердження нової *Стратегії інформаційної безпеки України*, а також окремо відзначає початок роботи Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. Серед іншого: організовано моніторинг інформаційного простору та систематичне інформування українців про дезінформацію та інформаційні атаки; запущено онлайн-платформу Центру під назвою «Справді».

Крім того, в Україні з'явився *Віртуальний музей російської агресії*, створений Українським інститутом національної пам'яті.

На думку чиновника, боротьба з дезінформацією неможлива без розвитку критичного мислення та навчання медіаграмотності. Для цього МКІП розпочав реалізацію *Національного проєкту з підвищення медіаграмотності населення «Фільтр»* [8].

Цікавими спостереженнями щодо розвитку медіасфери також поділилася експертка з протидії гібридним загрозам, колишня очільниця Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки, а нині його радниця **Любов Цибульська**. З-поміж важливих пунктів вона виділяє підготовлену МКІП брошуру «У випадку надзвичайної ситуації або війни» з інструкцією про те, як поводитися в інформаційному полі й захиститися від дезінформації. Та, на жаль, у боротьбу проти неї міністерству не вдалося залучити медіа та великі соціальні мережі, які значною мірою несуть відповідальність за те все, що ми споживаємо в інформаційному плані. Тож у питанні побудови системи стратегічних комунікацій прогресу за рік вкрай мало, вважає експертка [9; 10].

Представники незалежних українських ЗМІ підбили власні підсумки 2021-го. Як зазвичай у фокусі їхньої уваги були перемоги та поразки, хайп і скандали, тенденції та плани на майбутнє. Не обійшлося цього року й без глибокого критичного аналізу сфери управління галуззю та проблем, пов'язаних із прийняттям та реалізацією певних рішень у публічному секторі культури. Тож, про найгучніше й найважливіше в культурі – за версіями вітчизняних експертів, журналістів, культурних та громадських діячів.

«Велика реставрація» – програма, яку впевнено зараховують до досягнень влади, зазначає Ксенія Білаш, редакторка відділу «Культура» LB.ua. Адже

це перший комплексний підхід до порятунку культурних пам'яток. Окрім того, це шлях до ревіталізації регіонів. Утім є й інший бік процесу: спеціалісти вказують на незадовільну якість реставрації окремих пам'яток. Так, у своєму звіті МКІП оперувало лише кількісними показниками – жодної оцінки якості виконаних робіт.

Найбільше нарікань серед критиків програми викликали підрядники. Проведення угоди через тендер ще не гарантує якості виконання робіт, пояснює дослідниця архітектурної спадщини Катерина Гончарова, бо на тендер допускають підрядників за сертифікатом, який є спільним для реставраторів і будівельників. Звісно, такий підхід до обрання виконавців не може не позначитись на якості реставраційних робіт.

«Для якісної реставрації потрібні спеціальні археологічні дослідження, на підставі яких складають ескіз, а вже потім – проєкт реставрації. Це не можна зробити за рік», – додає Володимир Добрянський, археолог, дослідник старожитностей, окремо він наголошує на важливій ролі фахівців із реставрації.

З цією тезою погоджується і К. Гончарова: «Від початку „Велика реставрація” оголошувалась як програма на три роки. Але це не час для реставрації. Особливо коли йдеться про великі комплексні об'єкти. За три роки можна встигнути зробити хіба що якісний проєкт і першочергові протиаварійні роботи. Якщо поспішати, про якість можна забути».

Один із прикладів – оновлення закарпатської дерев'яної церкви Зіслання Святого Духа в Колочаві (XVII ст.), на яку в межах програми пішло 5 млн грн. Михайло Приймич, науковий консультант проєкту «Втрачені церкви Закарпаття», з прикрістю констатує, що після проведених робіт історичний вигляд церкви не зберігся. На жаль, в нашій країні досить часто нехтують первісною формою будівлі, оскільки це тягне за собою додаткові витрати. Щоправда, є об'єкти, реставрацію яких фахівці оцінюють позитивно: Софія Київська, Качанівський палац, Хотинський замок.

Підсумовуючи вищенаведене, авторка матеріалу на LB.ua пише: «Наразі важко вичерпно сформулювати, чому одна й та сама програма настільки відмінно працює на різних об'єктах, до того ж 8 місяців – це все ж таки лише старт. Але вже можна підсумувати певні проблемні місця цієї програми. По-перше, це загальний брак реставраторів. По-друге, це проблема із залученням навіть тих реставраторів, які є – адже тендерна процедура зобов'язує замовляти послуги в постачальника з найнижчою (можливо, демпінговою) ціною та не відрізняє реставратора від будівельника. По-третє, це спрямованість програми на швидкі кількісні результати – з метою підвищити туристичний потенціал пам'яток і заробити політичні дивіденди вже тут і зараз. Такий підхід завдає прямої шкоди історичній цінності споруд (яка, власне, і є запорукою їхньої туристичної атрактивності). Грубо кажучи, вибір такий: або поступово втрачати пам'ятки культури через занедбаність і відсутність догляду, або ризикувати втратити їх через некваліфіковане втручання. Хотілося б мати іншу опцію» [11].

На переконання дослідниці урбаністики Ліни Дегтярьової, наша проблема ще й у тому, що дуже багато людей, зокрема забудовників, ставляться до пам'яток як до чогось, що можна докорінно змінювати під свої потреби. Згадати хоча б гучне *протистояння року*, пов'язане з реконструкцією кийвської будівлі «Квіти України». Небайдужі мешканці завадили, по суті, знищенню пам'ятки, натомість владні пам'яткоохоронні структури, які мали б контролювати ці процеси, виявилися найбільш пасивними. Якщо ж оцінювати 2021-й рік і галузь культурної спадщини в цілому, вона, на думку мисткині, переживає нині радше сплеск, аніж занепад [12].

2021-й видався щедрим на річниці та ювілеї. Наймасштабніший – *30-ліття Незалежності України*.

«З чим у культурі ми входимо в четвертий десяток державності? Спроби підбиття „підсумків“... виявляють певну розгубленість і зниклої перед новим великим зламом, який явно відбувається саме зараз і саме з нами. Попередні теоретичні рамки вже нікуди не годяться, а нові ще тільки пробуємо скласти докупи», – пише Євгенія Нестерович, авторка журналу про сучасну культуру «Коридор». На її думку, яскраво та переконливо розповідає про події 1991 року новий документальний серіал **«КОЛАПС: ЯК УКРАЇНЦІ ЗРУЙНУВАЛИ ІМПЕРІЮ ЗЛА»**, створений компанією Esse Production House на замовлення і за сценарієм «Суспільного ТБ». «В уявному якісному рейтингу „українського відеоконтенту 2021“ цей проєкт, безумовно, мав би посісти одну з вищих жердин», – упевнена Є. Нестерович [13].

«СПАЛАХ» – назва ще одного документального серіалу, який 2021 року трансформувалася в перший фестиваль нової української культури, що відбувся на День Незалежності України. За версією Ірини Шторгін, «Радіо Свобода», це – *феномен медіаринку* України, адже 10 серій зібрали сумарно понад 1 500 000 переглядів. Загалом серіал отримав більш ніж 500 згадувань у ЗМІ та серед лідерів думок, так, охоплення їхніх постів лише в Instagram сягнуло 33-х мільйонів. Особливістю цього інноваційного продукту є те, що авторів цікавили насамперед «не класичні» галузі, в яких відбувся цей «спалах» після 2014 року – стендап, мода, кліпмейкінг, танці, стрит-арт, гастрокультура [14].

Проєкт **«КОВЧЕГ «УКРАЇНА»** – більшість опитаних «Радіо Свобода» експертів назвали концерт *«Ковчег «Україна: 10 століть української музики»* головною подією мистецького життя України 2021 року. Дійство, яке представило розвиток співочого й музичного мистецтва від давніх часів і донині – архаїчні колядки, давні духовні співи, зразки музики епохи українського бароко, українська класична музика різних часів, авангард, джаз, – відбулося напередодні Дня Незалежності в Києві на Михайлівській площі, на сцені, що нагадувала ковчег. Найпочесніша учасниця концерту – поліська автентична виконавиця Домініка Чекур, а диригувала музикантами всесвітньо відома Оксана Линів. Але попри всю масштабність дійства подія запам'яталася *конфліктом* організаторки проєкту Ярини Винницької та диригентки Оксани Линів стосовно питань авторського права [15].

До речі, **ОКСАНУ ЛИНІВ НАГОРОДИЛИ ОРДЕНОМ КНЯГИНИ ОЛЬГИ ІІІ СТУПЕНЯ**. «В моїй біографії вже цілий список відзнак, але ця – найулюбленіша! До 30 річниці Дня незалежності України з рук Президента Володимира Зеленського почесний орден Княгині Ольги 3 ступеня. Дякую, моя дорога Батьківщино, з Днем незалежності!», – написала диригентка на своїй сторінці у фейсбук [16].

КОНЦЕРТ НА «ОЛІМПІЙСЬКОМУ» до Дня Незалежності традиційно викликав *бурхливу дискусію* в суспільстві через склад виконавців: від Софії Ротару до Віктора Павліка, «Океану Ельзи», «СКАЙ» та голограми Кузьми (Андрій Кузьменко). Колізія виникла також і на фоні виключення з програми *Green Grey* – через російськомовні пісні (хоча ще в травні гурт отримав запрошення від Офісу Президента). За концепцією дійства, мали пролунати 30 «легендарних пісень від легендарних гуртів», де *Green Grey* планували виконати свій хіт «Под дождем». Згодом інтернетом поширився відеоролик, на якому учасник гурту Дмитро Муравицький *коментує мовний закон в образливій формі*. Судячи з коментаря організаторів концерту, саме це й стало причиною відмови [15; 17].

В контексті святкування 30-річчя Незалежності можна також згадати акції в рамках «*Національного тижня читання*», зокрема, відбулося оприлюднення рейтингів на кшталт «30 книжок до 30-ліття Незалежності» – різного стибу та на різних рівнях [18].

Серед інших подій, тенденцій року, українські медіа згадують іще декілька важливих кейсів.

Мистецький проєкт «**ЛЕСЯ УКРАЇНКА: 150 ІМЕН**». З нагоди ювілею письменниці в Українському домі відбулася виставка, яку супроводжувала дискусійна програма «Косач Talks», а також презентація 14-томного академічного *нецензуrowаного* видання творів Лесі Українки. Так, друковані примірники передали до публічних бібліотек, закладів вищої освіти, академічних та музейних установ, водночас електронні – у вільному доступі на сайті Українського інституту книги (УІК). Характерний візуальний стиль до ювілею, брендбук та графічні матеріали створило МКІП разом з агенцією Postmen. Тим часом письменниця *Оксана Забужко* назвала процес підготовки й підхід Мінкультури до продюсування проєкту «скорбною історією», крім того, зауважила: «Оце ПЗТ [повне зібрання творів] Лесі Українки, як виявилось, буде надруковано накладом у півтори тисячі замість оголошених п'яти – і роздано по бібліотеках. А бібліотек у нас – 12 тисяч, крім тих, що на окупованих територіях. От і рахуйте – півтори тисячі проти ста тисяч радянського видання. То яка Леся Українка дістанеться українцеві 21 століття, коли той схоче прийти до бібліотеки?..» [19; 20].

ЗАХОДИ ІЗ ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ НАЦИСТСЬКОГО ЗЛОЧИНУ посідають особливе місце серед культурних подій року. Так, 30 вересня у Національному історико-меморіальному заповіднику «Бабин Яр» відбувся музично-поетичний перфоманс, який поставив режисер Олег Ліпцин. Це спроба подивитися на те, що відбувалося у 1941 році очима учасників подій. В

основу постановки лягли вірші поетичної збірки «*Бабин яр. Голосами*» поетки та перекладачки, лауреатки Шевченківської премії *Маріанни Кіяновської* [14].

ШЕВЧЕНКІВСЬКА ПРЕМІЯ ЯК БРЕНД – нагорода світової дизайн-премії Red Dot Award. Це *перша премія за бренд*, отримана Україною. І це перша у світі культурна інституція, що отримала нагороду за бренд [19].

КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОЮ – один із центральних *трендів* 2021 року. 16 липня запрацювали нові норми мовного закону, а це означає, що всі театральні вистави, концерти, телетрансляції, екскурсії мають «говорити» українською, це і зростання в кількості та якості україномовного інтернет-контенту: тематичні блоги, цикли лекцій (наприклад, колекція відеозаписів відкритих лекцій, дискусій, круглих столів тощо на ютуб-каналі «Центр міської історії»), авторські програми, онлайн-версії опер, вистав чи просто інстаграм-стріми. Конституційний суд України (КСУ) вважає загрозу українській мові рівнозначною загрозою національній безпеці країни. Отже, зсув у цьому напрямі відбувся, і є сподівання, що він уже не зупиниться [13; 19].

ВІДТВОРЕННЯ ГАЛАГАНІВСЬКОГО ВЕРТЕПУ. В Україні оцифрували й відтворили найдавніший зі збережених Сокирянський (Галаганівський) вертеп. Перші згадки про нього датуються XVII століттям, а першими акторами українського вертепу були представники Київського та Львівського братств, а також студенти Києво-Могилянського колегіуму. За підтримки УКФ команда проєкту «*Вертеп. Необарокова містерія*» дослідила музичний та текстовий матеріал Сокиринського вертепу й допомогла Музею театрального, музичного та кіномистецтва України його оцифрувати [14].

ОПЕРА «ВИШИВАНИЙ. КОРОЛЬ УКРАЇНИ» НА ЛІБРЕТО ЖАДАНА – 2 жовтня в харківській «Схід Опера» відбулася прем'єра *найдорожчої оперної постановки в історії незалежної України* (кошторис 17 млн грн). Це новітня розповідь про долю ерцгерцога Вільгельма Франца Йозефа Карла фон Габсбурга–Лотаринзького, який взяв собі ім'я Василь Вишиваний і свідомо вибрав українську ідентичність. Це опера про Україну, «якою б вона могла тоді стати, і не стала тоді», вважає автор лібрето письменник і музикант Сергій Жадан. У постановці залучено 200 артистів. Композитор – Алла Загайкевич, режисер постановки – Ростислав Держипільський. Партію Василя Вишиваного виконує Володимир Козлов.

КЛАСИЧНИЙ БАЛЕТ І СУЧАСНЕ ТАНЦЮВАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО. Рік видався для української танцювальної спільноти багатим на досягнення. Вперше за багато років класичний балет показали на одному з провідних телевізійних каналів країни, що свідчить про його легітимацію на рівні держави. Опановано нові формати взаємодії з глядачем: на ОМКФ презентували *кінобалет «Водуруду» Анатолія Сачівка*, а технологія ALTstage дала змогу інтегрувати в танцювальну виставу доповнену реальність. 2021 року Український культурний фонд визнав танець гідним окремого лоту (в рамках програми «Інноваційний культурний продукт»), виділивши на нього 10 млн грн, а європейський фестиваль із 25-річною історією *Aerowaves* здобув в Україні представника [21].

До 2020 року було багато розмов про суцільну фестивалізацію культури в Україні. Втім, хиткі й мінливі карантинні обмеження скоротили й без того мізерний горизонт планування не тільки в організаторів, але й у публіки: тепер дуже важко наперед продати квитки на будь-який івент, адже люди зовсім не поспішають інвестувати обмежені кошти у щось непевне й необов'язкове – а раптом все закриють? І все ж, протягом 2021 року в Україні відбулося багато різнопланових фестивалів, виставок та інших мистецьких заходів, які збирали глядачів і ставали подією для міста та регіону, де вони відбувалися.

IV фестиваль високого мистецтва Bouquet Kyiv Stage – поміж традиційно насиченої програми фестивалю найбільш яскраве враження на поціновувачів музичного мистецтва справило виконання творів Фредеріка Шопена в джазовому аранжуванні польським колективом *Andrzej Jagodzinski Trio*, а також концерт *Between worlds. Avi Avital & New Era Orchestra*, представлений одним із найуспішніших незалежних оркестрів України, що є амбасадором України в європейському музичному просторі (співзасновниця, артдиректорка та диригентка – Тетяна Калініченко). Концерт можна було прослухати наживо й подивитися онлайн [19; 22].

Leopolis Jazz Fest – ювілейний десятий фестиваль зібрав у Львові багато поціновувачів джазу, які, зокрема, були зачаровані виступом симфонічного оркестру *INSO-Львів* і вокалом української джазової співачки, композиторки Тамири Лукашевої. Головну ж сцену імені Едді Рознера у фінальний день фестивалю відкрив український співак *Pianoboy* з програмою *Jazz Live*. «Це дуже емоційний мікс з раннього бі-бопа, кул-джазу, свінгу, кубинського і бразильського джазу, авангард-джазу, фанку та фьюжн, танго і, звичайно, лірики – балад, джаз-вальсів. І не обійдеться без класичної музики, тому що все це частина нашого осмислення себе як людей постмодерної доби», – розповів артист про свою програму. Компанію *Pianoboy* на сцені склала *Джамала*, яка починала свій творчий шлях як джазова співачка. Хедлайнером став легендарний *джаз-оркестр Лінкольн-центру* з Нью-Йорка під орудою композитора, дев'ятикратного володаря «Греммі» Вінтона Марсаліса. Саме він 2021 року став лауреатом міжнародної премії «Leopolis Jazz Music Awards» імені Едді Рознера («Alfa Jazz Music Awards» до 2017 року) [23].

Atlas Weekend – виявився наймасовішим фестивалем 2021 року в Україні, адже за тиждень локації та заходи на території Національного експоцентру України в Києві відвідало понад 600 тисяч людей (це зафіксувала рахункова система ВДНГ, що, за словами організаторів, стало абсолютним рекордом за всі роки існування цього фестивалю сучасної музики і мистецтва). Концерти відбувалися на п'яти сценах, серед хедлайнерів – «Океан Ельзи», «ДахаБраха», DJ Snake, Fatboy Slim, The Hardkiss, Тіна Кароль, ВВ, «Друга ріка», Kozak System, Злата Огневич, Kazka, Go_A, ONUKA та інші. Під час фестивалю сталося кілька *інцидентів*. Так, обурення викликав один з головних хедлайнерів – російська попзірка Валерій Меладзе, що спричинило акцію під час одного з безкоштовних днів фесту. Окрім цього, учасник російського гурту *Wildways*, завершивши виступ, викрикнув зі сцени фразу про «батюшку-царя», глядачі відреагува-

ли кричалкою «путін-х..ло». Загалом, фестиваль спромігся стати не тільки найбільшою подією в Україні за цей рік, а й *наймасштабнішим у Європі* за відсутності конкурентів, які через карантин перенесли свої події на 2022-й [15; 19].

«Футуромарення» у Мистецькому арсеналі – виставка отримала *найкращі відгуки* й була присвячена маловідомій частині європейської культурної спадщини України початку ХХ століття – футуризму. Концептуально підібрані й розміщені експонати, цікаві інтерактивні прийоми, глибокі й лаконічні тексти експозиції доповнювалися і підтримувалися мультимедійною складовою та фаховими відеорозповідями, які стали доступними через сторінки в соціальних мережах. На «Футуромаренні» було представлено майже пів тисячі експонатів із 19 державних інституцій культури (музеїв, архівів, бібліотек, дослідницьких центрів) та 8 приватних колекцій, архівні документи, фотографії, ігрові та хронікальні кінострічки. Зокрема це твори Давида Бурлюка, Вадима Меллера, Олександра Богомазова, Марії Синякової, Бориса Косарева, Сандро Фазіні, Василя Єрмилова, кінокамера і фільми Євгена Деслава, а також єдині збережені в Україні супрематичні вишивки Ніни Генке-Меллер.

«Чорнобиль. Подорож» – до 35-ї річниці аварії на ЧАЕС в першому павільйоні ВДНГ відкрилася виставка, яка, за поясненням організаторів, охопила все – «від світового контексту карколомного 1986 року до розповіді про аварію, від історій людей, долі яких нерозривно пов’язані з подіями 26 квітня 1986-го, до діалогу щодо подальшої долі Чорнобиля та його майбутнього». І експозиція, і мультимедійна виставка склалися із семи смислових блоків. Зокрема блок «Катастрофа», крім макетів міста Прип’ять та Чорнобильської атомної електростанції, містив один із символів Прип’яті – монумент «Прометей» скульптора Юлія Синькевича. «Про „Прометей” написано мало не в кожній книжці, але ніде не вказано автора. Тому якщо в нас запитують, що нового можна знайти на виставці, я б сказав – хоча б віднайдену атрибуцію скульптури, адже це вже нове, що буде вписано в нашу нову історію», – зазначив куратор виставки Павло Гудімов.

Оновлений простір «Я Галереї» у Львові з експозицією «Карло Звіринський. Ліс. Потойбічне» демонструє *нові підходи* й новий фокус. «До неї в Україні не було приватних галерей, де б відновлювались подробиці побуту й стилю початку минулого століття, аж до входової групи включно, де б укомпанувались концептуальні виставки. Тепер такий простір є, і дуже хочеться, щоб у кожному бодай обласному місті щось схоже з’являлось», – вважає мистецтвознавиця Діана Ключко. Сама ж експозиція «Ліс. Потойбічне» є першою персональною виставкою новатора мистецтва Карла Звіринського (1923–1997), який організував «Підпільну академію Звіринського» – альтернативну мистецьку школу, яка стала осередком вільного мистецтва в умовах тиску радянської системи.

«Естетика парадоксів». Живопис і графіка Олега Мінька – цей художник залишив по собі понад 600 робіт і, до речі, був учнем «Підпільної академії Звіринського». Він працював у стилі реалізму, експресіонізму, постмодернізму. Виставка експонувалася в столичній галереї «АВС-арт».

2021 рік став роком перевиробництва *в сучасному мистецтві*. Дослідниці й дослідники медіа про українське мистецтво Your Art виокремили показові проекти та явища року, що минув. Зокрема, в їхньому дайджесті: *кураторський та екскурсійний проєкт Євгенії Моляр на ВДНГ* – робота, присвячена переосмисленню радянської спадщини, характеризується інформативністю, авторською інтонацією та відсутністю стереотипів, що демонструє послідовність і доцільну орієнтованість на глядача; *«Перемога-Тріумф-Відпочинок» Володимира Буднікова та Влади Ралко в Підгорецькому замку* – акцентують не так наше історичне минуле, як сьогоденне намагання наповнити його псевдотрадиціями та фасадними надбаннями; *«Поезія і перформанс. Східноєвропейська перспектива»* – міжнародну виставку в Дніпрі було присвячено одному з найскладніших для музеєфікації та побудови виставкового нарративу медіумів, але кураторам і кураторкам вдалося вловити неочевидні зв'язки та нагадати про безпосередність впливу на загальнокультурний розвиток важливих, але не завжди помітних перформативних і поетичних практик [24; 25].

За словами співголови ГО «Музей сучасного мистецтва» Ольги Балашової, другий рік пандемії зрештою відділив нас від епохи нескінченного обліку здобутків і втрат, наблизивши до окреслення тенденцій, що творять майбутнє та дозволяють про нього мислити та мріяти. На сайті «НВ» мистецтвознавець поділилася власним баченням позитивних змін, зокрема у сфері сучасного мистецтва.

Найперше, що вона відзначає, це – **«НОРМАЛІЗАЦІЯ» АРТ-ПРОЦЕСУ**. Знаковою подією стало присудження премії Artists Prize *Жені Голубенцеву*, представнику проєкту *«Ательєнормально»*, який об'єднує артистів із та без синдрому Дауна. І це історія не про інклюзивність як соціальний конструкт, а про органічну здатність артсередовища до прийняття. А їхня виставка *«Дачний щоденник. Хороша виставка. Супер»* стала одним із найцікавіших арт-проєктів минулого року. «У нас поки що єдине місце, де може реалізувати себе нейронетипова людина, це територія мистецтва – відкрита система, яка за своєю природою легко та з цікавістю приймає іншість», – зазначає О. Балашова.

СУЧАСНЕ МИСТЕЦТВО НА ВЕЛИКИХ МАЙДАНЧИКАХ. Ознакою «нормалізації» іншого роду став проєкт *«Андрій Сагайдаковський. Декорації. Ласкаво просимо!»* в Мистецькому Арсеналі. Це була перша в історії головного артмайданчика країни персональна виставка живого українського класика. Тож, це – важливий в українському контексті прецедент, коли велика державна інституція звернула увагу на сучасного автора. Є надія, що ми почнемо ґрунтовно працювати в цьому напрямі й через призму сучасного мистецтва пізнавати реальність сьогодення.

ВИЗНАННЯ СУЧАСНИКІВ ДЕРЖАВОЮ. 2021 рік не приніс українцям два звичні скандали – без них обійшлося вручення Шевченківської премії та вибір проєкту для національного павільйону на майбутній Венеційській бієнале. Найвищу культурну нагороду країни отримав напрочуд активний український класик, фотограф *Борис Михайлов*, а на Венеційській бієнале вже у квітні 2022 року Україну представить інша зірка вітчизняного мистецтва, графік *Пав-*

ло *Маков*. Усе пройшло на диво цивілізовано: в обох випадках не було оскаржень і жодних сумнівів щодо того, кого обрали. У випадку із заявкою на бієнале, ймовірно, спрацювала зв'язка «нове покоління кураторів і реалізований художник», а голосування експертів Шевченківської премії виявило цілющу силу зміни фокусу. Включення до «преміального» журі активних діячів артпроцесу, які обирають реально актуальні явища й імена, призводить до того, що державна культурна політика починає бути інклюзивною у своєму ставленні до представників сучасного мистецтва.

САМООРГАНІЗАЦІЯ КУЛЬТУРНОЇ СПІЛЬНОТИ. Ми роками жили в парадигмі очікування на те, що держава нам винна. Та за всіма потрясіннями останніх років стало остаточно зрозуміло, що треба самим ворушитися, самотужки створювати інституційне поле. Так, 2021-го з'явилася ціла низка ініціатив, що йдуть «знизу». Восени в Києві започатковано *«Павільйон Культури»* – кураторське об'єднання на базі 13-го павільйону (вугільної промисловості) ВДНГ, яке створює інституцію на умовах партнерства із державою, не вимагаючи від неї коштів. *Львівський муніципальний мистецький центр і Центр сучасної культури у Дніпрі* – це також живі ініціативи професійного середовища, яке намагається продуктивно працювати з місцевими органами влади. Те ж саме можна сказати про *Коаліцію дієвців культури* – спробу втілити принцип самоорганізації та самоуповноваження на національному рівні.

НОВА ЕКОНОМІКА АРТРИНКУ. Світовий ринок мистецтва переживає кардинальні зміни із приходом нової аудиторії та колекціонерів наступного покоління – тих, хто цікавиться новими медіа – і не тільки фізичним, але й суто цифровим артом. І нехай поки багатомільйонні об'єкти на NFT-картинках дуже схожі на «золоту лихоманку», технології впевнено виводять нас на новий рівень взаємодії із мистецтвом і володіння ним. 2021-го і в Україні зародилося кілька проєктів на перетині токеноміки й мистецтва, які проявляться публічно вже наступного року. Нова економіка пильно стежить за мистецтвом, їхнє поєднання було лише справою часу [26].

«Навіть попри те, що світова *музична індустрія* трохи оговталася від першого карантинного удару, все одно говорити про повернення до потужностей попередніх років дуже рано», – зауважує музичний оглядач «Суспільне Культура» Олексій Бондаренко. Українські медіа зібрали й систематизували головні події вітчизняної музичної індустрії – 2021, деякі з експертних оцінок наведемо нижче.

МУЗИЧНІ ПЕРЕМОГИ УКРАЇНЦІВ. Першою жінкою-диригенткою за всю 145-річну історію найпрестижнішого оперного фестивалю в німецькому Байройті стала **Оксана Линів**. На запрошення швейцарської сторони їй випала честь виступати на щорічній святковій офіційній події, організованій радою ООН. Як написала сама Линів на фейсбук, це вперше за історію створення ООН їй як жінці-диригентці довелося керувати святковим концертом: «Важко передати словами ту енергію, яка панувала на сцені та в залі. Та найбільше серед всіх відгуків про цей незабутній концерт мене вразили слова мера Женеви: „Ці

звучання і музика репрезентували сьогодні найпрекрасніший прапор свободи у світі”», – поділилася враженнями диригентка.

Цікаво, що найбільше перемог на світовій арені цього року здобули не українські музиканти, а українська кліпмейкерка **Таню Муїньо**. Кліпи для британського музиканта YUNGBLUD і співачки Normani з Cardi B; бойовик на спільну пісню Post Malone та The Weeknd; п'ять номінацій на MTV Video Music Awards і перемога у трьох із них з провокативним відео на пісню Montero від Lil Nas X (і ще перемога у MTV Europe Music Awards); і найголовніше – кліп на пісню *Montero*, номінований на премію «Греммі» [17].

ТРИУМФ GO_A – на Євробаченні гурт посів 5 місце, але цього разу такий результат можна прирівняти до перемоги. Після виступу гурт злетів на першу сходинку міжнародного чарту Spotify. Потім композиція «*Shum*» стала першою українською піснею, яка потрапила до чарту Billboard. Безліч відео в TikTok та понад мільйон підписників – небачений раніше для українського гурту результат [15; 19].

У січні **alyona alyona** перемогла в міжнародній премії від ЄС – Music Moves Europe Talent Awards 2021. Реперка взяла одразу дві нагороди – в основній номінації та «Вибір публіки». Сумарно це принесло їй \$15 000. Ще один український артист – **Антон Wellboy** – став відомим завдяки кліпу «*Гуси*», який зібрав понад 15 мільйонів переглядів, і закріпив успіх своїми «*Вишнями*» – ще майже 7. Обидві пісні міцно прописалися на радіо та в топах стримінгових платформ. До слова, сервіс Apple Music підбив глобальні та локальні підсумки року та назвав найпопулярніші пісні в Україні. Так, у чарті «Топ-100 2021 року: Україна» – лише кілька пісень українською мовою, одна з них – «*Гуси*» від Wellboy. Виконавець, безумовно, став відкриттям року. «Нам потрібно більше артистів, які цікавою музикою рухатимуть ринок уперед і знімуть цю верхівку набридлих попзірок на кшталт Олі Полякової. Ось, наприклад, з'явився WellBoy з музикою „для народу” – але це свіжіше, його пісні звучать як непогана європейська попса, і це добре», – зауважив саундпродюсер Дмитро Авксентьев (Koloah) [27; 28; 29].

МУЗИЧНІ ПРЕМІЇ. В Україні традиційно вручили кілька музичних премій, найбільша – YUNA. Сенсацією цієї премії стали **TVORCHI**, які отримали одразу три нагороди – «Найкращий попгурт», «Найкращий альбом» та «Найкращий електронний хіт». «Виконавця року» традиційно отримав **MONATIK**, «Виконавицю» – вперше **alyona alyona**, а «Найкращий рок-гурт» – **The Hardkiss**. З андеграундних премій APrize вручили нагороду за найкращий альбом гурту «**ДахаБраха**», Rap.Ua Awards відзначили «Найкращою артисткою» **Alina Pash**, а «Найкращий альбом» дали **Kalush**. Jager Music Awards визначили артистом року **Паліндрома (Кашляючий Ед)**.

ВІЙНА ЗА РОЯЛТІ. Головні події в українській музичній індустрії відбувалися не на сценах і не в студіях, а у владних кабінетах, адже другий рік поспіль точиться боротьба за те, які саме організації колективного управління (ОКУ) будуть розподіляти роялті. В Україні ситуація дійсно критична. Простий приклад: **Катя Павленко** з **Go_A** в інтерв'ю розповіли, що за пісні «*Соловей*» і

SHUM вони отримали 2800 грн. У контексті розподілу роялті варто зауважити, що проблема загострилася ще 2018 року, коли Мінекономіки акредитувало низку організацій колективного управління (ОКУ), які мали проводити збір та розподілення виплат між артистами. Серед інших акредитацію отримали організації колективного управління УЛАСП і «Автори та видавці» (представляють співачка Руслана та її чоловік Олександр Ксенофонтов) – в обох виконавчим директором зазначений Олександр Нікін. На акредитацію також претендувала УААСП, і хоч конкурс мав місце, міністр не підписав наказ і ринок авторських прав виявився заблокованим. У травні 2021 року Сергій Вусик опублікував велике дослідження з відмивання грошей через роялті, головний фігурант якого – О. Нікін. Восени ж 2021-го Верховна Рада ухвалила закон 5572, покликаний розблокувати діяльність ОКУ та анулювати результати конкурсу. Різко виступили проти прийняття закону УЛАСП і «Автори та видавці», а також представники Всеукраїнської музичної профспілки, головою президії якої став Вадим Лисиця. Представники ж Всеукраїнської асоціації музичних подій (яку заснував депутат Олександр Санченко) підтримали законопроект (його подав Олександр Санченко та Микита Потураєв). Після цього **Олександра Нікіна схопили на спробі дати хабар Олександрові Санченку за відтермінування прийняття закону**. Як зазначив композитор та фронтмен The Maneken Євген Філатов, музична громадськість розділилася на два табори, всередині яких відбувається боротьба за можливість стати єдиним сертифікованим органом, який представляв би авторські та суміжні права музикантів. «У громадському полі розростається відкрита ворожнеча. Тим часом в Україні музикант усе ще не може розраховувати на якийсь прибуток, окрім як зі своїх концертів. Я займаюся музичним ремеслом понад 20 років, включаючи комерційний продакшн, записую музику до фільмів і реклами. І, чесно кажучи, втратив надію на те, що система авторських відрахувань музикантові в нас може запрацювати. Тобто я хочу сказати, що коли закони працюють, вони точно стимулюють активність і талант музикантів», – уточнив Є. Філатов. Отже, боротьба навколо ОКУ триває [27; 28].

МУЗИЧНІ АСОЦІАЦІЇ. В Україні потроху розбудовується інститут музичних асоціацій та профспілок. Значні пертурбації відбулися всередині *Української музичної профспілки*, яку минулого року заснував Михайло Ясинський, генеральний продюсер Secret Service EA (Оля Полякова, Макс Барських тощо). Головою президії профспілки став Вадим Лисиця, а Наглядової Ради – Вадим Красноокий. *Всеукраїнська асоціація музичних подій* (ВАМП) провадила активну діяльність, підтримуючи ініціативи Олександра Санченка (закон 5572), а також запустила програму BAZA – лайв-відео молодих музикантів, які знімають у Barbara Bar (належить Дмитру Сидоренку, організатору Atlas Weekend та співзасновнику Асоціації). Проте найбільш помітною була **самозвана Спілка концертної індустрії України** (заснована керівником Stereoplaza Максимом Шулженком, не зареєстрована юридично). Вона запам'яталася передусім **конфліктом з Українським культурним фондом**. Також продовжує активно працювати Фонд Української музики, яким керує колишній генпродюсер телеканалу М2 Роман Муха. Фонд провів конкурс для молодих виконавців, на якому пере-

міг гурт Hurtom, зняв кілька кліпів, лайв для Panchyshyn, а також кілька випусків інтерв'ю-програми «Легенда», яку веде Роман Муха.

ПРОВАЛ ФЕСТУ «КОНФІСКАТ». Невдача, що спіткала фестиваль, стала однією з найбільш обговорюваних подій року. Згідно із задумом організаторів заходу, *kontrabass promo*, це мав бути максимально некомерційний івент без спонсорів, розрахований виключно на глядачів, які цікавляться українською музикою. У лайнапі були заявлені Ragarop, thekomakoma, Стас Корольов, Паліндром, Milkuth, Курган, Аппекс, Джозерс та Le Cui. Утім, вдалося продати лише 160 квитків із 450. У команді *kontrabass promo* не стримували емоцій та заявили, що *на сьогодні зробити фестиваль без підтримки спонсорів чи грантів – неможливо*.

КОЛАБОРАЦІЇ. 2021 став проривним з точки зору кількості колаборацій, які запускали українські артисти. **Тіна Кароль** випустила цілий альбом у співпраці з молодими артистами: від Alina Pash до LOMAKIN. «Океан Ельзи» вперше у своїй історії зробили спільний трек і не змогли зупинитися: за осінь вийшли їхні пісні з alyona alyona, Kalush та «Один в каное». «Бумбокс», які раніше мали лише одну колабу з O.Torvald, випустили вже другу спільну пісню із Сашою Чемеровим. **Саша Чемеров** своєю чергою запустив трек з Христиною Соловій. **Христина Соловій** записалася разом із Kalush. А **Kalush** зробили трек із Jerry Heil. Також подією для фанатів стала співпраця майстрів художнього суржикю: «Курган і Агрегат» зробили спільну пісню із LATEXFAUNA.

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ. Своєю діяльністю відзначилися одразу кілька ініціатив, спрямованих на розвиток музичної індустрії. В рамках ініціативи **EVE8** та за підтримки УКФ було організовано виступи українських електронних музикантів у незвичних природних локаціях: острів Березань, Станіславські кручі, Бакота тощо. Подібний проєкт реалізував лейбл **kontrabass promo**, зокрема це чотири відеовиступи актуальних українських артистів у незвичних місцях: Hurphen Dash зіграли у НАМУ, «Курган» – у Національній бібліотеці ім. Вернадського, Ragarop – у Національній кінематеці, а The Unsleeping – у садибі графині Уварової. **Music Export Ukraine** – ініціатива, яка працює над розбудовою внутрішньої інфраструктури. 2020 року вони випустили фундаментальне дослідження музичного ринку України, а 2021 – базу даних головних гравців музичного ринку з їхніми контактами. Ще один несподіваний кейс – від київського ресторану «Курені», який «перезапустився» і почав діяти як концертний майданчик. Його першою подією став масштабний *Kyiv City Picnic*. Влітку запрацювала програма «Слухай сюди», це – серія безкоштовних та платних концертів молодих українських музикантів. Серед артистів виступили Komissiya, Karoon, «Крихітка» тощо. Одна з організаторок акції Ольга Бекенштейн зізнавалася, що ресторан на цьому нічого не заробляє, а виступи інді-артистів є для них просто культурною місією [15].

СТРИМІНГОВІ СЕРВІСИ ТА РОСІЙСЬКІ МУЗИКАНТИ. Досить великим відкриттям для любителів музики в Україні була зовсім не поява нових артистів чи якась знакова подія, а підбиття музичних підсумків стримінговими сервісами. Судячи з чартів Spotify і Apple Music, *улюбленицями публіки зали-*

шаються російські музиканти зі спірною естетичною цінністю. І це попри ренесанс вітчизняної музики, появу незліченної кількості молодих колективів і впевнену популярність відомих проєктів з початку 2000-х. «Стримінгові списки повністю розвіяли впевненість у тому, що музичні вподобання більшості українців зрозумілі», – пише Вадим Куликов, музичний критик, автор Іb.ua. Він зустрівся з активними діячами українського шоубізнесу, щоб обговорити результати цих чартів та їхні особисті враження щодо ситуації в українській музичній індустрії. *Євген Філатов*, композитор, саундпродюсер, фронтмен The Maneken: «Так, виходить, що в Україні, за статистикою, слухають музику під впливом західного ринку та російського також. Не думаю, що це обумовлено якістю української музики, швидше за все, це говорить нам про охоплення, про українську блогосферу, подкасти та медіасередовище в цілому». *Дмитро Авксентьєв* (Koloah), саундпродюсер: «Я думаю, що, живучи в Києві, ми перебуваємо в певній культурній бульбашці та не зовсім розуміємо, що відбувається в регіонах. Не можу пояснити точно, але складається враження, що в маленьких містечках люди досить поверхово сприймають музику. Тому ми бачимо [в чартах] «Король и Шут» – мабуть, люди слухали цю групу в школі та продовжують досі, глибоко не копаючи. У їхнє інфополе потрапляє насамперед усе те, що лежить на поверхні, що вже розтиражоване та доступне. А, відповідно, російська музика дуже розтиражована, артисти там багато заробляють і витрачають на популяризацію своєї музики. Так багато, що вона пробиває кордони і доходить сюди, бо тут також є ринок». *Андрій Уреньов*, музичний продюсер MamaMusic: «Після того, як у нас відключили сервіс vKontakte з піратським контентом, сюди протягом двох тижнів прилетіли представники Apple Music та iTunes, зустрічалися із досвідченими гравцями музичного ринку. Вони помітили зростання інтересу до своїх сервісів, почали звертати більше уваги на наших артистів, робити українські плейлисти. Мені здається, що для українського артиста все змінюється на краще» [27].

КІНОПІДСУМКИ. Відомо, що 2021 року за державної підтримки в прокат вийшло 79 кінокартин, серед них найбільший обговорюваними стали декілька проєктів. «**Носоріг**» *Олега Сенцова* – фільм брав участь у програмі «Горизонти» Венеційського кінофестивалю та отримав хороші, але водночас не надто захоплені відгуки західної преси. Та все ж, за оцінкою кінооглядача «НВ» Валерія Мирного, щирість, складність питання та новизна теми для нашого кіно тут незвичні та певною мірою революційні. «**Із зав'язаними очима**» *Тараса Дроня* – драма про ПТСР (посттравматичний стресовий розлад) на тлі війни на Донбасі. «Рідкісне наше кіно, зроблене добре на обох рівнях: технічному та емоційному», – зазначив кіноексперт. «**Стоп-Земля**» *Катерини Горностай* – дебютний повнометражний фільм про сучасних українських старшокласників. Окрім перемоги на ОМКФ, картина взяла нагороду 4-ї премії «Кіноколо» та «Кришталевого ведмедя» від юнацького журі Берлінале. «**Цей дощ ніколи не скінчиться**» *Аліни Горлової* – прем'єра квазідокументальної картини відбулася на найбільшому міжнародному фестивалі документального кіно IDFA. Роботу назвали найкращим фільмом у програмі «Перша поява». «**Бабин Яр. Кон-**

текст» *Сергія Лозниці* – знакова документальна картина відтворює трагедію Голокосту за допомоги архівних кадрів часів німецької окупації України та наступного десятиліття. Журі в Каннах визнало «Бабин Яр. Контекст» *найкращою документальною стрічкою* [30; 31].

Вітчизняна кіноіндустрія випустила минулого року щонайменше 24 фільми в кінотеатральний прокат. Українське кіно приймали 663 зали 198-ми кінотеатрів України, хоча, безумовно, настільки широкий прокат діставався лише одиницям. З усіх релізів лише два змогли подолати позначку у 10 млн грн бокс-офісу, ще два – навіть 1 млн грн не зібрали, хоча це не завадило їм потрапити в найкасовішу десятку. ***Пандемія, відсутність бюджетів на промо, приховування даних і нестача гучних прем'єр*** – ось лише частина причин таких результатів. Попри відсутність рекордів та сенсацій, портал «Нове українське кіно» зібрав у спільний рейтинг лідерів кінопрокату. Загалом бокс-офіс 2021 року виглядає наступним чином: «**Скажене весілля 3**» *Любомира Левицького* – найкасовіший український реліз року, а також єдиний український фільм, який окупив свій кошторис (16 млн грн); анімаційний фільм «**Гуллівер повертається**» – дебютний мультфільм *95 Animation Studio* та *Gulliver Films* стартував на 281 екранах, і хоча про якусь мінімальну окупність в Україні мови не йде, варто зауважити, що творці мультфільму ще до прокату заявили, що розраховують на повернення вкладених коштів за рахунок прокату в інших країнах (проект було продано до 60-ти країн). У десятці також «**Пульс**» *Сергія Чеботаренка*, «**Безславні кріпаки**» *Романа Перфільєва* та «**Казка старого мельника**» *Олександра Ітигілова*. Окремо слід згадати комедію «**Де гроші?**», яку зняв *Михайло Хома (Дзідзьо)* – фільм, що отримав 21 мільйон із державної скарбниці, не потрапив у жоден рейтинг. Це засвідчує, що ***рейтинговість та окупність комедій власного виробництва, навіть із зірковим складом, перебільшена***. З цього приводу український письменник і сценарист Андрій Кокотюха зауважив: «Я за різножанровість. Точніше, за баланс жанрів. Бо детектив, історична драма, пригодницьке кіно, фантастика, мелодрама чи горор є в одних стартових умовах із комедіями. Коли так, інші жанри не повинні дискредитуватися комедіями... Фінансування кіно в Україні, як і в Європі, найперше є інвестицією, передусім держави, у власний культурний розвиток та закріплення на власній території, у координатах та контекстах власної культури... Тому зараз бажано не дивитися на касові збори, а дбати про посилення впливу українського кіно в усіх сферах та на всі сфери нашого життя» [32; 33].

КНИЖКОВА ІНДУСТРІЯ вже другий рік поспіль трансформується в умовах карантину: видавництва шукають можливості для онлайн-продажів, ярмарки переосмислюють простори, а деякі книжкові події можна відвідати, не виходячи з кімнати. Держава надає перевагу фінансовій підтримці проєктів, які можна реалізувати дистанційно. Певні маркери «нової реальності» настільки ввійшли в користувацькі звички, що можуть залишитися і після подолання пандемії. За даними Книжкової палати України, 2021 року кількість виданих книжок зросла на 17 %, а тираж збільшився на 36 % у порівнянні з 2020 роком, ек-

сперти пов'язують це з тим, що галузь поступово пристосовується до роботи в умовах карантину.

Інформацію про найбільш помітні події літературного року зібрала й проаналізувала Оксана Щур, літературна критикиня.

ПРЕМІЇ. Рік розпочався з оголошення лауреатів **Національної премії імені Т. Г. Шевченка**. У номінації «Художня література» Комітет премії відзначив роман *«Іван та Феба»* Оксани Луцишиної, де одним із сюжетних вузлів є подія Революції на граніті 1990 року. **«Ангелус»** – вручення міжнародної польської відзнаки долетіло й до України. Найкращою книжкою регіону, виданою польською мовою, став роман *«Мій дід танцював краще за всіх»* Катерини Бабкіної у перекладі Богдана Задури. Родинна сага новелістичної моделі охоплює українське ХХ століття – від колективізації і харківського театру Курбаса до перипетій покоління, що пішло до школи на початку 1990-х. Журі **«Книжки року ВВС»** найкращим прозовим твором для дорослих визнало роман *Артема Чеха «Хто ти такий?»*, а серед дитячих книжок переміг *«Союз радянських речей»* Петра Яценка. У номінації «Есеїстика», від початку призначеній для ушанування корифеїв, переможцем став львівський інтелектуал, професор, перекладач античної літератури *Андрій Содомора* з книжкою *«Про що писати...»*. Найкраща українська книжка есеїстики–2021: *«Ласощі для Медора»* Андрія Бондаря. Українсько-польську премію ім. **Джозефа Конрада** вручили письменниці *Вікторії Амеліній* – «за послідовність у реалізації творчого шляху, інноваційність форми, універсалізм послання».

ФЕСТИВАЛИ ТА ЯРМАРКИ. Продажі в інтернеті зростають, книгарні то віддихуються, то знову оголошують про занепад цілого сектору індустрії. А великі видавці дедалі впевненіше кажуть: книжкові ярмарки відіграють роль насамперед для нішевих і невеликих видавництв, котрі губляться в асортименті книжкових супермаркетів. 2021-й виглядає успіхом на фоні цифрового 2020-го. Але фактично це виклик для інфраструктури галузі.

З другої спроби в червні відбувся **X Книжковий Арсенал** у Києві – і відкрив цілий офлайн-сезон 2021 року. Регіональні фестивалі, як-от хмельницький **«Транслаторіум»**, **Черкаський книжковий фестиваль** та ін. – продовжують існувати завдяки грантам і дотаціям. Щоразу їхнє проведення під питанням, і як свідчить сумний приклад книжкових ініціатив у Запоріжжі, Слов'янську, Маріуполі, ситуація крихкіша, ніж виглядає. Стабільно відбувається **Meridian Czernowitz**, багаторічний проєкт зі спрацьованою командою та стабільними цінностями. Перспективним вважають **Book Space** в Дніпрі, який за підсумками року можна сміливо назвати однією з трьох найпомітніших подій країни, поряд із Книжковим Арсеналом і львівським **BookForum** – однак цей проєкт, на відміну від інших двох ярмарків, не орієнтований на прибуток від внеску видавців.

Цікавим форматом стають освітні та мистецькі програми довкола певних подій, як-от **«Дні есеїстики»**, мініфестиваль у рамках щорічного присудження **Премії Шевельова**. Цьогоріч програма відбулася в гібридному форматі й змогла поєднати учасників і глядачів з різних країн, як-от Іллю Камінського зі США та Сергія Жадана з України. Або ж невеличка кампанія *Польського інституту*

та сайту «*Читомо*», яка промотувала серед ширшого загалу премію Конрада та постать самого видатного класика Джозефа Конрада, вихідця з України.

МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ, КОЛАБОРАЦІЇ ТА СИНТЕЗ МИСТЕЦТВ. Синтетичні формати приваблюють митців дедалі більше. Література – доволі індивідуалістський жанр мистецтва. Якщо відкинути фестивалі, поетичні вечори та маркетингові акції, то для створення книжки та її прочитання не потрібно таких додаткових інструментів, як, наприклад, для кінознімання. Але за ці рамки цілком можна вийти. Йдеться не лише про подкасти й аудіокнижки, які набувають популярності в Україні та світі. Не про екранізації (готується повнометражний фільм за романом *Артема Чеха «Хто ти такий?»*) та інсценізації (як-от опера «*Вишиваний. Король України*», прем'єра якої відбулася в Харкові). До речі, поетичні читання потроху витісняють перформанси чи принаймні на фоні декламацій дедалі частіше з'являється акомпанемент або джеїнг.

Музичні колаборації **Сергія Жадана** годі перелічити. Він не лише автор лібрето опери про Василя Вишиваного, не лише рок-зірка укрсучліту, але й цілком неметафорично прагне стати зіркою сцени та екранів. Він – куратор спеціальної письменницької програми цьогорічного фестивалю, який щовечора разом з друзями-митцями мав концерт на вуличній сцені; учасник колаборацій зі Святославом Вакарчуком, гуртом «Даха Браха», Сестрами Тельнюк, ТНМК тощо; перекладач Бертольда Брехта й Владіміра Камінера; співавтор альбому «*Фокстроти*», де разом з *Юрієм Гуржи* дав нове дихання поезії українського авангарду ХХ століття.

Ще один вартий уваги мультидисциплінарний проєкт, щоправда, літературна тусівка минула його навіть критикою: «**Ревізіоністський синдром**» **Нікіти Кадана та Юрія Андруховича**. Містифікація починається з того, як кореспондент харківського радіо Валер'ян Поліщук передає репортаж з Івано-Франківська про місцевого художника: фонограма тут доступна, роботи художника *N* – теж. **Радіо Культура** продовжує розвивати жанр радіопубліцистики, приміром, серед цьогорічного доробку – **30 серій про Лесю Українку** (до ювілею) авторства **Мирослава Лаюка**. Відбулася **радіопрем'єра** нового роману **Юрія Андруховича «Радіо Ніч»**, яка продовжила інноваційні теле- та онлайн-прем'єри 2020 року.

НОВІ ВИКЛИКИ. Виглядає, що 2021-й – це прелюдія до справжніх постковідних викликів, оскільки змінилася економіка культурно-мистецьких подій. Так, українські видавці переважно навчилися забезпечувати *прямі продажі* самі собі: книгарні та ярмарки важливі для них, але не настільки критично, як раніше. *Бібліотечні закупівлі*, які проводили кілька років поспіль, також стали ефективним вливанням у галузь. *Премії та рейтинги* мають дедалі менше впливу на наклад та продажі, натомість забезпечують необхідний статус серед експертного середовища. *Літературна критика* мігрує в бік літературних оглядів: навігаторів на книжковому ринку. Однак зростає *роль блогерів*, які «самі собі медіа» – і згадки в їхніх розповідях стають дедалі ефективнішою рекламою. Наклади окремих видань падають, але зростає *кількість назв*. Масова *диджи-*

талізація сприяє й скороченню періоду, протягом якого говорять про скандальні книжкові новинки. Тим цінніші потенційні *лонгселери* – книжки, які містять більше від одного приводу до обговорення. Митці теж це добре розуміють, а отже, шукають нові можливості для медійних проявів [18].

У перелік найгучнішого в книжковій індустрії варто включити й міжнародні перемоги, зокрема: впливовий американський журнал Kirkus Reviews вніс книжку «**Куди і звідки**» **Романи Романишин й Андрія Лесіва** у список *найкращих книжок року*, також вона здобула срібло на цьогорічному конкурсі комунікаційного дизайну European Design Award і отримала гран-прі, ставши найкращою дитячою книгою на конкурсі «Найкращий книжковий дизайн–2021»; 15-річна українська поетеса **Анна-Марія Баландіна** посіла призове місце у французькому поетичному конкурсі Poésie en liberté за вірш **Le Caricaturiste**; роботи художниці та ілюстраторки **Олени Сметани** відібрали до колекції книжок-картинок Франкфуртського книжкового ярмарку від платформи dPICTUS; до престижного міжнародного щорічного каталогу книжкових рекомендацій дитячої та юнацької літератури «Білі круки–2021» (*White Ravens 2021*) увійшли українські книжки «**Реактори не вибухають**» **Станіслава Дворницького** та «**Куди і звідки**» **Катерини Міхаліциної** (творча майстерня «Аграфка»); український стартап **АБУК** потрапив до короткого списку відзнаки Лондонського книжкового ярмарку International Excellence Awards 2021 в номінації «Аудіокнижкове видавництво року». Крім того, «**Заповіт**» **Тараса Шевченка** став твором, який найбільше перекладали з української та який увійшла до п'ятірки книжок світу за кількістю перекладів [34].

«**Підтримка**» для книговидання. За даними міністерства культури та інформаційної політики, на сьогодні українці купили книжок на 1 млрд грн. Це несподівано, але дуже втішливо – кожна тисяча, витрачена українцями на книжки, хоча б на маленький крок, але усе ж таки, віддаляє книжковий світ від загрози. За словами генерального директора видавництва «Фоліо» **Олександра Красовицького**, «ковідна тисяча» виконала декілька завдань: перше – дала можливість людям купити книжки; друге – показала людям, що книжки існують і їх можна купити, бо це якісний шлях витратити гроші; головне – повернула читача до книжок. А ще, на переконання О. Красовицького, це реальний шанс отримати через 3–4 роки насичений товаром справжній книжковий ринок. «А паралельно – єдина ціна, правила проведення акцій у роздрібній торгівлі, регулювання ввезення книг із Росії, звільнення ввезення паперу від обмежень...», – резюмував він [35; 36; 37].

Роздумами про культурні тренди 2021-го, теми, що резонують із глобальним світовим контекстом тощо, поділилася **Євгенія Нестерович**, авторка часопису про сучасну культуру KORYDOR.

МЕДІАПРОЕКТИ. Останні опитування USAID-Internews стверджують, що 20 % українців готові платити за медіа-контент. Уже існують вітчизняні медіапроекти, які повністю або частково існують шляхом донейтів (пожертвувань) та патреонів (інтернет-платформ, що надають незалежним проектам можливість фінансової підтримки за системою підписок). Щоправда, нерегульова-

ність цієї історії в українському податковому полі поки що створює тут невеличку «сіру зону» креативних індустрій. Власне, внаслідок карантину ми всі опинилися разом у мережі. Раніше інстаграмери-мільйонники і творці українського культурного продукту існували трохи в паралельних реальностях, зневажливо не помічаючи одне одного. Та виявилось, що інтернет не такий вже й безрозмірний і бульбашковий, як ми думали. Масштабний *хайп* із «Голодною тусою» на роковини Голодомору у львівському Будинку вчених створив несподіваний ефект зустрічі двох світів, які, як виявилось, працюють не на такі вже й різні аудиторії. Можливо, звідси почнеться і глибше розуміння різноманітності цих аудиторій. Цей процес інтерференції середовищ буде розвиватися – цілком вірогідно, ростиме якраз сегмент на межі культури й розваг – той самий едьютеймент (освіта в розважальному форматі), якого нам бракувало весь цей час. Зрештою, вже існує гумористичний україномовний стенд-ап, і він популярний. Це важливе культурне досягнення, якого ще геть недавно не існувало взагалі.

УХИЛ В ОПЕРНО-ПЕРФОРМАТИВНИЙ ЖАНР І НЕВМІННЯ ДОМОВЛЯТИСЯ. Цьогоріч українцям презентували 5+ масштабних перформативно-музичних проєктів (не всі з яких можна назвати оперою за жанром): «МІФ», «Вишиваний. Король України», «Ковчег», «Opera Lingua», «Сокіл» та «Алкід» Д. Бортнянського. Така зміна оптики на демонстративно «високі» жанри, які вимагають великих інвестицій, довгострокової роботи та ґрунтового підходу загалом дуже втішна. Втім, перехід на цей наступний рівень складності увиразнив і *наріжні проблеми культурного середовища*. Крикливе невміння домовлятися «на березі» про умови співпраці, конкуренція харизм замість синергії, величезний розрив між підходами у дієвців культури «на зарплаті» і «на проєкті», загальна жадібність замість кооперації, які супроводжували окремі з цих прем'єр, не стали новиною для тих, хто давно працює в галузі. Але в ситуації, коли відбувається демонтаж щойно створених структурних інституцій, і коли шоубіз і корумповане комерційне телебачення зазіхають на держфінансування, сварки чи неприязнь незалежних творців культури вже не засмучують, а просто дратують.

КОНСТРУКТИВНЕ ПАРТНЕРСТВО МИСТЕЦТВА ІЗ ПРИВАТНИМ КАПІТАЛОМ. 2021 року в Україні запустилися літературна і дослідницька *резиденції в Харкові* (історія давніша, але тільки починається, і дуже варта уваги), центр «Культура Медіальна» у Дніпрі, *Павільйон культури на ВДНГ*; на фінальному етапі львівська «Фабрика повідла». Структурні інституційні проблеми тут виглядають вигідним тлом для того, аби побачити, що людський капітал в Україні вже переріс інституційний, і дуже мало готовий витрачати свій обмежений життєвий ресурс на розбирання старої закостенілої системи. Ці люди шукають інших, швидших і ефективніших шляхів для втілення своїх планів. Хочеться вірити, що український приватний капітал, а особливо представники ІТ-індустрії, побачить тут свій інтерес і можливості для інвестицій у продукти з міжнародним майбутнім, як це вже сталося, наприклад, з Grammarly і культурною доданою вартістю.

ІНТЕРЕС ДО ОЦИФРОВУВАННЯ СПАДЩИНИ – закономірний тренд, навіяний пандемією. По-перше, ми справді маємо експертизу й ресурс у цій сфері; по-друге, досі наша цікава та багата спадщина здебільшого була невидима для світу через ригідність державних музейних установ та відсутність доступу до фондів у незалежних гравців. А тепер (також і завдяки фінансуванню УКФ) постають приклади взаємовигідного об'єднання зусиль: великий проєкт зі Львівською національною галереєю мистецтв імені Бориса Возницького, який виріс із незалежного сектору – проєкту ГО «17», ініціативи My future heritage і проєкту з оцифрування Пінзеля; інтерактивна мапа об'єктів культурної спадщини в 3D – спільними зусиллями компаній Geoportalua та Skeiron; Львівський історичний музей (Skeiron відтворила у 3D найцікавіші експонати). Цьогоріч УКФ вивів оцифрування в окремий ЛОТ «Діджиталізація» програми «Культурна спадщина» із загальним бюджетом у 20 млн грн і мінімальною сумою проєкту від 500 тис. Втім, експерти сфери кажуть, що поки в Україні незалагоджене питання єдиного програмного забезпечення для архівування оцифрованих одиниць, вся ця робота трохи марна, і її треба буде потім робити вдруге.

УКРАЇНА ТА МОДЕРНІЗМ. Важливо, що ми продовжили «домашню роботу» над нашим ХХ століттям. Від хтонічної етніки й козацького бароко ми зрушили в напрямі мислення про себе як про модерну націю. 2021-го з'явилися одразу дві постійні експозиції, присвячені модернізму – «ХХ–ХХІ: від двадцятих до двадцятих» в Одеському національному художньому музеї та «Музей модернізму» – новий відділ Львівської національної галереї.

ІНФОРМАЦІЙНО-ПОЛІТИЧНИЙ ФРОНТ. Власне, 2021 року здобутків небагато. **УКФ втратив довіру середовища** – і експертів, і подавачів, – але все ще лишається найбільшим інвестором культурних індустрій в країні. Прогавила цей процес сама спільнота, що все ще не звикла вести громадський контроль на постійній основі. Два найважливіші питання національного й міжнародного рівня важливості – Голодомор і Голокост – у масштабі держави віддано в руки незрозумілих людей (одне з них – приватному російському капіталу) з сумнівними впливами та намірами. 35-ліття Чорнобильської катастрофи в Україні відзначив ефектний проєкт «Чорнобиль. Подорож» на ВДНГ, замовлений державою в агенції Gres Todorchuk.

МАНІФЕСТ ДІЄВЦІВ КУЛЬТУРИ – його виголошення відбулося на Конгресі культури у Львові. Озвучена мета – зібрати загальнонаціональну мережу координації, адвокації та взаємодопомоги, щоб зупинити інституційний відкат в українській культурі, зробити ревізію процесів, принципів та рамок, і масштабувати досвід самоорганізації на рівень напрацювання політик. За суб'єктивними спостереженнями, середовище настоєжено сприйняло цю пропозицію – що показує, наскільки сильними є виснаження й недовіра навіть у вузькій професійній сфері. Можливості «роботи знизу» в розробці політик і стратегічних питаннях загалом обмежені. Зрештою, проблеми з процедурами, прозорістю, рівним доступом та підзвітністю в українських реаліях часто пов'язана не стільки з тим, як добре виписані і продумані ці процедури, а з тим,

як сильно твій опонент хоче їх обійти, і на що він здатен заради цього. Дотримання правил – навіть не ідеальних – це наше дуже слабе місце, і розібратися з ним у масштабах нашої системи управління і нашого світогляду буде дуже складно. Особливо без реформи судочинства.

ЗАПИТ ДО ЯКОСТІ зростає. Вже неможливо приїхати столичним десантом, і зробити «вражаючий фестиваль» у будь-якому місті країни, той, що місцеві проковтнуть із задоволенням – бо у містах, навіть районного рівня, є свої дієвці. Майже половина українців витрачає «бонусні» гроші за вакцинацію не на спорт, подорожі чи кіно, а саме на книжки. Може, це тому, що зазвичай у людей на цей рівень потреб ніколи не лишається вже грошей і часу, вільного від роботи? Ми не можемо виставляти до української аудиторії запити на рівні європейських показників, бо не маємо ані мережі національної дистрибуції, ані аналогічного рівня заробітків населення. Збільшується (почасти коштом «розумної» еміграції) кількість споживачів українського контенту за кордоном. Є над чим працювати і куди рости, однозначно; і є вже на кого спертися – як в історії, так і в сучасності; може, перейдемо нарешті від конкуренції до кооперації [13].

«Є велика спокуса назвати 2021 рік катастрофічним, таким, що занурює нас у морок і пітьму невідомого, роком присмерку, – розмірковує Дарія Бадьйор, критикиня, співзасновниця Коаліції дієвців культури. – Справді, чи не кожен рік ввижається нам в апокаліптичних фарбах, адже наші переживання тут-і-зараз інтенсивніші й часто переконливіші за будь-які заспокійливі рефлексії. Але поки ми про це запитуємо одне в одного, поки підтримуємо розмову і залишаємось у тому емпатичними, співчутливими, нетоксичними і прозорими, ми маємо майбутнє. У тому майбутньому будуть і бажані зміни, і болі, і підсумки року, який знову здаватиметься найважчим, і знову розмови, розмови, розмови. Коли розмови припиняться і слова втратять сенс, майбутнього більше не буде» [38].

Та попри всі негаразди 2021 рік можна назвати вдалим, адже завдяки спільним зусиллям ми реалізували низку дуже важливих проєктів у сфері культури, стали краще розуміти, в якому напрямку необхідно рухатись, та загалом стали сильнішими.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ткаченко підбив підсумки роботи МКІП у 2021 році // День. – 2021. – 28 груд. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/news/281221-tkachenko-pidbyv-pidsumky-roboty-mkip-u-2021-roci> (дата звернення 14.02.2022).

2. У Мінкульті розповіли про підсумки роботи у 2021 році [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://suspilne.media/193366-u-minkulti-rozprovili-pro-pidsumki-roboti-u-2021-roci/> (дата звернення 14.02.2022).

3. Все буде культура: 12 основних досягнень МКІП у 2021-му році [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу:

https://lb.ua/blog/olexandr_tkachenko/502097_bude_kultura_12_osnovnih.html (дата звернення 14.02.2022).

4. Олександр Ткаченко – про підсумки роботи МКІП за 2021 рік [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://mkip.gov.ua/news/6688.html> (дата звернення 14.02.2022).

5. Ростислав Карандєєв – про важливі здобутки та амбітні плани на 2022 рік [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://mkip.gov.ua/news/6748.html> (дата звернення 14.02.2022).

6. Лариса Петасюк – про важливі здобутки та амбітні плани на 2022 рік [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://mkip.gov.ua/news/6689.html> (дата звернення 14.02.2022).

7. Анастасія Бондар – про важливі здобутки та амбітні плани на 2022 рік [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://mkip.gov.ua/news/6700.html> (дата звернення 14.02.2022).

8. Тарас Шевченко – про важливі здобутки та амбітні плани на 2022 рік [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://mkip.gov.ua/news/6720.html> (дата звернення 14.02.2022).

9. Цибульська Л. Головне завдання на наступний рік – дотискати владу, аби вона сама не сприяла розповсюдженню дезінформації / Любов Цибульська [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://detector.media/infospace/article/195256/2021-12-31-golovne-zavdannya-na-nastupnyu-rik-dotyskaty-vladu-aby-vona-sama-ne-spryuala-rozpovsyudzhennyu-dezinformatsii/> (дата звернення 14.02.2022).

10. Довженко О. Resident evil українського медіапростору. Головні підсумки 2021 року / Отар Довженко [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://detector.media/infospace/article/195650/2022-01-18-resident-evil-ukrainskogo-mediaprostoru-golovni-pidsumky-2021-roku/> (дата звернення 14.02.2022).

11. Білаш К. «Велика реставрація»: на папері та в реальності / Ксенія Білаш [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://lb.ua/culture/2022/01/21/503574_velika_restavratsiya_papери.html (дата звернення 14.02.2022).

12. Платонова А. Ліна Дегтярьова, Софія Дяк: «Культурна спадщина нині знімається з п'єдесталу. І це дуже добре» / Анастасія Платонова [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://lb.ua/culture/2021/12/29/501538_lina_degtyarova_sofiya_dyak.html (дата звернення 14.02.2022).

13. Нестерович Є. Тримайся, сестро: підсумки 2021 року / Євгенія Нестерович [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://www.korydor.in.ua/ua/opinions/trymajsia-sestro-pidsumky-2021-roku.html> (дата звернення 14.02.2022).

14. Штогрін І. Культурні події 2021 року: від «Ковчег «Україна» до української версії Netflix / Ірина Штогрін [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Ре-

жим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/ohlyad-mystetskykh-podiy-roku/31631197.html> (дата звернення 14.02.2022).

15. Бондаренко О. Головні події 2021 року в українській музичній індустрії / Олексій Бондаренко [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://suspilne.media/192149-golovni-podii-2021-roku-v-ukrainskij-muzicnij-industrii/> (дата звернення 14.02.2022).

16. Оксана Линів стала першою жінкою, яка диригувала концертом до річниці ООН [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://novynarnia.com/2021/10/25/okzana-lyniv-2/> (дата звернення 14.02.2022).

17. Що відбувалося в Україні та світі. Музичний словник 2021 року [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://slukh.media/texts/music-recap-2021/> (дата звернення 14.02.2022).

18. Щур О. 2021 рік у літературі: Леся Українка, повернення фестивалів, +1 «Ангелус» / Оксана Щур [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу:

https://lb.ua/culture/2022/01/11/502807_2021_rik_literaturi_lesya_ukrainka.html (дата звернення 14.02.2022).

19. Котубей О. SHUM у чартах, «Скіфське золото» в Україні: згадуємо 10 культурних перемог 2021 року / Олеся Котубей [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://suspilne.media/191798-shum-u-cartah-skifske-zoloto-v-ukraini-zgaduemo-10-kulturnih-peremog-2021-roku/> (дата звернення 14.02.2022).

20. Щур О. Оксана Забужко: «Немає способу „оживити” національного класика, не читаючи його» / Оксана Щур [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://lb.ua/culture/2021/02/25/478533_oksana_zabuzhko_nema_sposobu.html (дата звернення 14.02.2022).

21. Підсумки року: 2021 в українському танці [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://ballettristic.com/pidsumki-roku-2021-v-ukrayinskomu-tantsi/> (дата звернення 14.02.2022).

22. BETWEEN WORLDS [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://211floor.com/stream/between-worlds> (дата звернення 14.02.2022).

23. Нижник М. Оркестр на площі та класика джазу з Нью-Йорка: у Львові завершився Leopold Jazz Fest 2021: 28 червня у Львові пройшов останній день міжнародного джазового фестивалю / Марина Нижник [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://apostrophe.ua/ua/article/lime/read/2021-06-29/orkestr-na-ploschadi-i-klassika-djaza-iz-nyu-yorka-kak-zavershilsya-leopolis-jazz-fest-2021/40403> (дата звернення 14.02.2022).

24. Яковлев В. Триумф без відпочинку або відпочинок без триумфу Ралко та Буднікова у Підгорецькому замку / Вадим Яковлев [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://artslooker.com/triumf-bez-vidpochinku-abo-vidpochinok-bez-triumfu-ralko-ta-budnikova-u-pidgoretckomu-zamku/> (дата звернення 14.02.2022).

25. Головний критичний текст за рік: 2021-ий в українському мистецтві [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://supportyourart.com/columns/golovnyj-krytychnyj-tekst-za-rik-2021-uj-v-ukrayinskomu-mystecztvi/> (дата звернення 14.02.2022).

26. Балашова О. «Нормалізація» артпроцесу та NFT-бум. Підсумки 2021 року у сфері мистецтва / Ольга Балашова // Новое время. – 2021. – 30 груд. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/art/nft-lihomanka-veliki-maydanchiki-ta-art-spilnota-olga-balashova-pro-pidsumki-2021-u-mistectvi-50205465.html> (дата звернення 14.02.2022).

27. Куликов В. Теплий звук країни: деякі підсумки музичного року / Вадим Куликов [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://lb.ua/culture/2021/12/24/501573_tepliy_zvuk_kraini_deyaki_pidsumki.html (дата звернення 14.02.2022).

28. Що відбувалося в Україні та світі. Музичний словник 2021 року [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://slukh.media/texts/music-recap-2021/> (дата звернення 14.02.2022).

29. Ільків Я. Що слухали українці у 2021: підсумки року від Apple Music / Яна Ільків [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://liroom.com.ua/news/apple-music-top-2021/> (дата звернення 14.02.2022).

30. Пацієнт скоріше живий: як кіноіндустрія адаптувалася до пандемії у 2021 році [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://life.fakty.com.ua/ua/showbiz/pacziyent-skorishe-zhyvyj-yak-kinoindustriya-adaptuvalasya-do-pandemiyi-u-2021-roczii/> (дата звернення 14.02.2022).

31. Мирний В. Від Стоп-землі до Носорога. Найкращі українські фільми 2021 року / Валерій Мирний [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/art/naykrashchi-ukrajinski-filmi-2021-roku-treyleri-divitisya-onlayn-50204500.html> (дата звернення 14.02.2022).

32. Топ-10: найкасовіші українські фільми 2021 року [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.cinema.in.ua/naikasovishi-ukrainski-filmy-2021/> (дата звернення 14.02.2022).

33. Кокотюха А. Наші лідери нашого прокату: переможна поразка чи вразлива перемога / Андрій Кокотюха [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://detector.media/kritika/article/195758/2022-01-21-nashi-lidery-nashogo-prokatu-peremozhna-porazka-chy-vrazlyva-peremoga/> (дата звернення 14.02.2022).

34. Бліндюк М. Що відбулося в українській книжковій індустрії у 2021 / Марія Бліндюк [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://suspihne.media/191092-so-vidbulosa-v-ukrainskij-knizkovij-industrii-u-2021/> (дата звернення 14.02.2022).

35. Цьомик Г. Державна «Підтримка» для книговидання: як вплинула ініціатива на харківські видавництва / Ганна Цьомик [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://suspihne.media/196793-derzavna-epidtrimka-dla-knigovidanna-ak-vplinu-la-iniciativa-na-harkivski-vidavnictva/> (дата звернення 14.02.2022).

36. Осадча Я. Торік в Україні закрилися 343 видавництва та 48 книгарень – мовний омбудсмен / Яна Осадча [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/culture/2021/08/4/245542/> (дата звернення 14.02.2022).

37. Випуск книг в Україні упав на 21,3% у порівнянні з катастрофічним для галузі 2020 роком, – гендиректор «Фоліо» Красовицький [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://censor.net/ua/news/3308041/vypusk_knyg_v_ukrayini_upav_na_213_porivnyano_z_katastrofichnym_dlya_galuzi_2020_rokom_gendyrektor_folio (дата звернення 14.02.2022).

38. Бадьйор Д. Підсумки року: розмови, що тривають / Дарія Бадьйор [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://lb.ua/culture/2021/12/28/501880_pidsumki_roku_rozmovi_shcho_trivayut.html (дата звернення 14.02.2022).

Матеріал підготувала

Шлепакова Т. Л.

головний бібліограф відділу наукового аналізу та узагальнення інформації